

SESE DAYALI DİL YANLIŞLARI

1. Vurgu Yanlılıkları

Sözlü anlatımın en önemli unsurlarından biri de vurgudur. Vurge, bir hecenin diğerine göre daha kuvvetli söylenmesidir.

Vurgu sayesinde söylediğimiz sözcüğün veya cümlenin anlamını belirleriz. Vurgu için dilin sesli mantığı dememiz doğru olacaktır.

a. Sözcük Vurgusu Yanlılığı:

Sözcük vurgusuyla cümle içerisindeki hecenin ya da sözcün hangisini daha kuvvetli söyleyeceğimizi belirleriz. Türkçede vurgu genellikle son hecededir. Ancak bazı durumlarda bu kurala uyulmaz.

“Bu çerçevede memur ve emekliler enflasyona ezdirilmeyecek’tir.”

Vurgu, ezdirilmeyecektir sözcüğünde “-cek” hecesi üzerinde belirtilmiş; hâlbuki vurgu –ril hecesi üzerindedir: “ezdiril’meyecektir.

b. Grup Vurgusu Yanlılığı:

Sözcük grubunda hangi hecenin daha şiddetli vurgulanağını gösterir. Grup vurgusu, grubu oluşturan sözcüklerdeki vurgulardan daha şiddetlidir.

Türkçede grup vurgusu bazı durumlar dışında başta bulunan sözcüğün vurgusunun bulunduğu hece üzerindedir.

“Ama başbakan yardımcısı önce hükûmetin icraatlarını anlattı, ardından da arkasına bile bak’madan başkentin yolunu tuttu.”

Bu cümlede grup vurgusu bakmadan sözcüğündeki bak hecesi üzerinde değil “arkasına bile” ifadesindeki –na hecesi üzerindedir: “arkasına’ bile” gibi.

“Bu arada eğer bi’reysel olaylar varsa ki her yerde olabilir...”

“Bireysel olay” bir sıfat tamlaması olup bu tip tamlamalarda vurgu –sal , –sel eki üzerinde olmalıdır. Doğru vurgu: bireysel’ biçimindedir.

c. Cümle Vurgusu Yanlılığı:

Cümledeki hecelerden birinin diğere göre daha vurgulu olmasıdır. Türkçede cümle vurgusu, doğal olarak yüklem üzerinde olmakla birlikte sözün anlamına göre geçicidir.

Cümle vurgusu tam bir mantık vurgusudur. Cümle vurgusunda önem verilen, üzerinde durulmak istenen öge yükleme yaklaştırılır.

“Sayın Cumhurbaşkanımızla bu meseleyi ko’nuştuk.”

Burada Cumhurbaşkanıyla bir şey konuşmak, havadan sudan konuşmak önemli değildir. Üzerinde durulan konuşulması gereklidir. Bu nedenle vurgu “bu’ mesele” biçiminde belirtilmelidir.

d. Ek Vurgusu Yanlılığı:

Türkçede sözcük sonuna gelen yapım ve çekim ekleri, istisnalar hariç, genel olarak sözcük sonundaki vurguyu üzerine çekerler. Bazı çekim ekleri vurgusuzdur; böyle durumlarda çekim eki vurguyu kendisinden önceki heceye atar.

“Cumhu’riyete inanmayanları şaşkınlıkla izliyorum.”

“Cumhuriyete” sözcüğünde vurgu sondaki yönelme eki üzerinde olmalıdır: Cumhuriyete’ gibi. Sözcük yalın olsa o zaman da “cumhuriyet” sözcüğündeki “-yet” hecesi üzerinde bulunmalıdır.

“Bunlardan birincisi demok’rasilerde dokunulmazlıklardır.”

“Demokrasilerde” sözcüğünde vurgu doğal olarak “-de” eki üzerine kayacaktır: demokrasilerde’ gibi.

2. SÖYLEYİŞ (TELAFFUZ) YANLIĞI

Konuşmada, kullandığımız sözcüklerin kültür dilimize uygun olması önemli bir unsurdur. Konuşma sırasında kullanacağımız yanlış söyleyiş dinleyiciler tarafından yadırganır. Yanlış söyleyiş ile dinleyicinin konuşmadaki duygu ve düşünceden kopmasına ve konuşmamızın amacına ulaşmasını engelleyecektir.

Konuşma dilindeki ağız ve şive farklılıklarının kullanılmamasına özen gösterilmelidir. Konuşma dilinde de yazı dilindeki kuralları kullanmalıyız.

Söyleyişteki yanlışlıkla; bilgisizlik, dikkatsizlik ve acelecilikten kaynaklanır.

- a. **Kısa iken Uzun Söylenen Heceler:** Ünlülerin kısa veya uzun olarak söyleniş aralıkları birbirinden farklıdır.

“Ben seni râkip olarak görmüyorum.”

“Rakip” sözcüğündeki “-ra” hecesi kısa söylenmeli: “rakip” gibi.

“Bizim dışımızdâki partilere karşı ölçülü davranmalıyız.”

“Dışımızdaki” sözcüğündeki “-da” hecesi uzun değil kısa olmalı:

“dışımızdaki” gibi.

- b. **Uzun iken Kısa Söylenen Heceler:** Türkçede uzun ünlü bulunmadığından içerisinde uzun ünlü bulunan kelimeler yabancı kökenli olduğu unutulmamalıdır. Bu tür kelimeler dilimize girerken bazen kısaltılmış bazen olduğu gibi korunmuştur. Dilimize giren bu kelimeleri bazen bilgisizlik, dikkatsizlik veya ağız özelliklerinden dolayı uzun ünlülerin kısaltıldığı görülmektedir.

“Sakin bir atış, fakat başarılı değil.”

“Sakin” sözcüğündeki “-sa” hecesi uzun söylenmeli: “sâkin” gibi.

“Ne de olsa yanımda bir vali var.”

“Vali” sözcüğündeki “-va” hecesi uzun yani “vâli” biçiminde söylenmeli.

Not: Bu iki örnekteki “sâkin” ve “vâli” sözcüğü yazı dilinde “sakin” ve “vali” biçiminde yazılır.

- c. **İnce Söylenmesi Gerekirken Kalın Söylenen Sesler:** Türkçede yalnızca bir k harfi vardır. Söyleyişte ise birbirinden farklı iki k harfi mevcuttur. Türkçede ince k ile kalın ünlüler bir arada bulunmaz. Alıntı sözcüklerde ince k ile kalın ünlüler bir arada bulunabilir.

Vermiş olduğumuz örenklerde ince okunması gereken k’ler kalın söylenmiştir.

“Suriye’ye yönelik Nato hareketi sürüyor.”

“Hareketi” sözcüğündeki “k” ünsüzü kalın değil ince söylenmeli: “harekâtî” gibi.

“Hakkari’ye yakın bir yerde oturuyor.”

“Hakkari’ye” sözcüğündeki “-ka” hecesi uzun yani “Hakkâri’ye” şeklinde söylenmeli.

- d. Kalın Söylenmesi Gerekirken İnce Söylenen Sesler:** Türkçede k, l, g seslerinin söyleyişte kalın ve ince olmak üzere iki söylenişi vardır. Bazı alıntı sözcüklerde k, l, g’ler kalın söylenir: ıslah, rekabet gibi. Vermiş olduğumuz örneklerde bu tür sözcüklerdeki yanlışlıklar belirtilmiştir.

“Yeni ikametgah adresimi sana bildireceğim.”

Doğrusu ikâmetgâh (ka – kalın, gâh hecesi incedir.)

Not: Bu sözcük yazıda “ikametgâh” biçiminde yazılır.

Yeni menkibeler yayılmıştı

“Menkibeler” sözcüğündeki “-ki” hecesi kalın, yani “menkıbe” biçiminde söylenmeli.

- e. Ses Düşmeleri:** Konuşma sırasında bazen ek ve sözcüklerin düştüğü görülür. Eğitimsizlik, acele konuşma veya yanlış söyleyiş başlıca sebepleridir. Konuşma sırasında dikkat etmekle bu yanlışlıktan kurtulabilmek mümkündür.

En çok rastlanan ses düşmesi, şimdiki zaman eki “-yor” daki r’nin düşmesidir.

“Postu deldirmemek için çok uğraşığı, kaçığı.”

“Uğraşığı” ve “kaçığı” sözcüklerinin sonunda bulunan -r sesi düşmüştür.

Doğrusu “uğraşıyor”, “kaçıyor”dur.

“Aktarmaya devam etcez.”

“Etcez” değil “edeceğiz” olmalıdır.

3. Ses Fazlalığı: Ses fazlalığının başlıca nedeni yerel söyleyişten gelen alışkanlıktandır.

“ Hemi muhabbet edelim, hem de burda yemeğimizi yapalım.”

“Hemi” sözcüğünün doğrusu “ hem”dir.

Alıntı sözcüklerdeki fazlalıkların nedeni ise eğitimsizliktir.

“Sonra kılıp çalışmamız oldu.”

Doğrusu “klip” olacak.

f. Ses Değiştirme: bir sözcükteki doğru sesin başka bir sesle değiştirildiği sık sık görülür. Yine bu yanlışlığın nedeni eğitimsizlik, dikkatsizlik olarak gösterilebilir.

“ herkez bunu imzalar.”

Doğrusu: “herkes”tir.

g. Kesmeli Sözcüklerin Yanlış Söylenişi: Türkçede hâlen alıntı birkaç sözcükte kesmeli söyleyiş vardır.

“Üç kişi kurra sonucu bizden hediye alacak.”

“Kurra” sözcüğünün doğrusu “kur’a” biçimindedir.

Not: Bu sözcüğün yazıdaki doğru biçimi “kura”dır.

h. Ulama Eksikliği: Sonunda ünsüz bulunan sözcüklerle, başında ünlü bulunan sözcükler bir sözcük grubu içinde yan yana geldiğinde ulama yapılıır. Ulama, konuşmada akıcılığı sağlar.

“Yağmur, İstanbul’da hayatı felç etti.”

“Felç etti” ifadesi “felcetti” biçiminde söylenir.

i. E’nin Açık Söylenmesi: Bazı sözcüklerin ilk hecelerinde e ünlüsünün bazen açık söylendiği görülmektedir.

“Avrupa’nın en büyük golcülerinden biri Hkan Şükür’dür.”

“En” sözcüğündeki “e” sesi konuşmada açık yani yayılarak söylenmiştir.

- j. Yumuşak Söylenmesi Gereken Seslerin Sert Söylenmesi:** Türkçe, yazı ve konuşma dilinin birleştirildiği örnek bir dildir. Konuşma dilinde, çok az da olsa bu kurala aykırı birkaç özel durum vardır. Bir yazım kuralı olarak özel adlara getirilen çekim ekleri kesme işaretiyle ayrılır. Ancak, söyleyişte sözcüğün sonunda bulunan ve sert ünsüzle başlayan bir ek getirildiğinde sert ünsüz yumuşar.

“Bugünkü çatışmada on Sırp’ın öldüğü bildiriliyor.”

Bu cümlemin yazımı, yazım kuralları açısından doğrudur. Ancak yazılı anlatımda “Sırp’ın” sözcüğü doğru yazılmasına karşın, söyleyişte “Sırbın” biçiminde söylenir.

- k. Yanlış Yumuşatma:** Bazı alıntı sözcüklerdeki –t’ ler yumuşatılmaz, asıl biçimi korunur.

“ Ünlü şarkıcımızın yeni kasedi çıktı.”

“Kasedi” sözcüğü “kaseti” biçiminde düzeltilmelidir.

“İş adamları yeni ekonomik pakedi beğenmediler.”

“Pakedi” sözcüğü “ paketi” biçiminde düzeltilmelidir.

- l. Yer Değiştirme:** Bazı sözcüklerde, ağız alışkanlıkları nedeniyle, yanlış olarak seslerin yerleri değiştirilmektedir. Bu tür yanlışlıklara yazılı anlatımda rastlanır.

“ Ben işimi yalnız başıma hallederim.”

Yalnız sözcüğü “yalnız” biçiminde olmalı.

4. Duraklama Yanlışlığı

Müzikte, şiirde duraklar ne kadar önemliyse nesir yani düz yazıda cümlelerinde de duraklar önemlidir. Cümle içerisindeki duraklamalar yapılan vurgularla beraber anlamı belirler.

Yazıda noktalama işaretleri ile belirtilen bu duraklamalar, konuşma dilinde nefeslemeler olarak da verilebilir.

“En iyi kadın oyuncu ödülünü ise şu ana kadar daha çok filmlerde/ geri plandaki rolleriyle tanıdığımız Derya Alabora aldı.”

Yukarıdaki cümlede sunucu “daha çok filmlerde” ibaresini bir grup vurgusuyla ve duraksız kullanıyor. Aslında duraklama sistemi şöyle olmalıydı:

“... daha çok/ filmlerde/ geri plandaki halleriyle tanıdığımız Derya Alabora...” şeklinde bir duraklama yapılmalıydı.

5. Ses Uyumsuzluğu:

Bazı sözcük ve söz öbeklerinde, seslerin söyleyiş bakımından birbiriyle uyuşmaması, kulağa hoş gelmeyen bir izlenim yaratmasıdır. Ses uyumsuzluğuna “tenafür” veya “kakofoni” adı da verilir.

Bazı seslerin birbirine yakın olması, hem söyleyişte güçlük yaratır hem kulağa hoş gelmez. Dil, bu durumda, kendi kendine birtakım önlemler alarak ses uyumsuzluğunu giderir.

Milli iradenin üstünlüğü üstünde bir başka irade olamaz.

Bu cümlede “üstünlüğü üstünde” ifadesi rahatsızlık veriyor. Ses uyumsuzluğunu gidermek için cümle şu şekilde düzeltilebilir:

“Milli iradenin üstünde bir başka güç olmaz.”

Başbakanlık Teftiş Kurulunun Teftiş Kurulu Başkanının başkanlığında bir idari soruşturma...

Yukarıdaki cümle bir tekerlemeye benziyor. Dokuz sözcükte altı “ş”, altı “k”, beş “t”, beş “b”, on “a”, yedi de “u” harfi vardır. Yetmiş beş harfin otuz dokuzu yani %60’ı yinelenmiş harflerden oluşuyor.

Bunun yerine yalnızca;

“Başbakanlık Teftiş Kurulunca bir idari soruşturma...” denilebilir. Eğer bunu da mutlaka başkanın yaptığını belirtilmek isteniyorsa;

“Başbakanlık Teftiş Kurulu Başkanlığınca bir idarî soruşturma...” da denilebilir.